

Laidotuvių papročiai Jūžintų apylinkėse (XX a. vidurys–XXI a. pradžia)

Rimutė Garnevičiūtė

Vytauto Didžiojo universitetas

Straipsnio tikslas – išanalizuoti katalikiškų laidotuvių apeiginius papročius Jūžintų valsčiuje nuo XX a. vidurio iki XXI a. pradžios, siekiant nustatyti tradicijos kaitą ir jos priežastis.

Uždaviniai – aprašyti ir analizuoti nagrinėjamo laikotarpio katalikiškų laidotuvių papročius Jūžintų valsčiuje: mirtį pranešančius ženklus, naudojamas įkapes, šarvojimo ir giedojimo vietą laidotuvėse, liaudiškojo pamaldumo ir giedojimo tradiciją, laidotuvių dienos bei laidojimo papročius, gedulingų pietų bei minėjimų tradiciją bei lokalinius laidotuvių etikos reikalavimų savitumus. Straipsnyje stengiamasi išvelgti ir katalikų pasaulėžiūros pokyčius.

Objektas – katalikiškų laidotuvių papročių kaita Jūžintų valsčiuje.

Raktiniai žodžiai – papročiai, laidotuvės, Jūžintai.

Duomenys surinkti 2010 m. rugpjūčio 9–15 d. „Versmės“ leidyklos organizuotos žvalgomosios etnografinės ekspedicijos metu. Kalbėtasi su trylika pateikėjų. Taikytas pusiau struktūruotas interviu bei atvirų klausimų metodai pagal klausimyną „Katalikiškų laidotuvių apeigos ir papročiai Lietuvoje: XX–XXI a. sandūra“. Atsakymai buvo užrašomi. Siekiant išsiaiškinti konkrečius klausimus taikytas stebėjimas kaip lauko tyrimo metodas. Kai kurie duomenys surinkti taikant fotografijų analizės metodą. Apklausta devynios moterys ir keturi vyrai, iš jų du vargonininkai, vienas meistras, dirbęs karstus. Iš moterų: trys laidotuvių giesmininkės, viena laidotuvėse šeimininkėms padėjusi moteris. Renkantis pateikėjus ieškota vyresnio amžiaus, religingų, sėšlių gyventojų. Stengiantis išsiaiškinti šių dienų šarvojimo ir laidojimo ypatumus lankytasi Rokiškio laidojimo namuose, kur taikant pusiau struktūruoto interviu metodą pagal klausimyno klausimus kalbėtasi su viena darbuotoja. Įsigilinant į aukštaitiškų laidojimo papročių kontekstą – šio straipsnio autorė yra atlikusi etnografines ekspedicijas netoli Jūžintų esančiose vietovėse: Kriaunose Rokiškio r., Dusetose ir Antazavėje Zarasų r.

Ekspedicijos metu surinkta medžiaga saugoma Vytauto Didžiojo universiteto Etnologijos ir folkloristikos katedros rankraštyne.¹ Iš pateikėjų gauta etnografinė medžiaga yra neįkainojama. Pirma, tai išsaugotos tradicijos ir pasaulėjautos dosnus perteikimas, antra, tai skausmingos gyvenimo patirties lobis, nes pateikėjai pasakojimus iliustruoja savo artimųjų laidotuvių pavyzdžiais. Esame nuoširdžiai dėkingi.

Praktinė tyrimų vertė – skatinti išsaugoti geriausias kultūros paveldo formas ir puoselėti laikotarpio dvasią atitinkančius pokyčius.

Analizuodami katalikiškų laidotuvių apeiginių papročių kaitą Jūžintų valsčiuje, pasitelksime laidotuvių papročius skirtingais aspektais tyrinėjusių etnologų Angelės Vyšniauskaitės, Irenos

Straipsnis „Versmės“ leidyklai įteiktas 2011 03 08, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokalinių tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2011 11 22, pirmą kartą paskelbtas 2011 11 30 elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“, ISSN 2029–0799 visateksteje svetainėje www.llt.lt.

¹ Etnografinės ekspedicijos „Katalikiškų laidotuvių apeigos ir papročiai Lietuvoje: XX–XXI a. sandūra“ medžiaga. Užrašė Rimutė Garnevičiūtė 2010 m. sausio–rugpjūčio mėn. VDU ER Nr. 2074, 1 tomas, p. 142–178.

Reginos Merkienės, Rasos Račiūnaitės, Alfonso Motuzo teorines išvadas. Tyrimui svarbios mirties ir pomirtinio gyvenimo sampratą tradicinėje kultūroje tyrinėjusių mokslininkų Gintaro Beresnevičiaus bei Nijolės Marcinkevičienės išvalgos.

Metodai – istorinis-lyginamasis, analitinis, interpretacinis.

Vykdydami laidotuvių apeigas, gyvieji stengėsi: 1) mirusiajam palengvinti perėjimą į kitą pasaulį; 2) apeigomis apsaugoti save nuo galimų neigiamų sąlyčio su mirtimi pasekmių. Šios pagrindinės laidotuvių apeigų funkcijos ilgą laiką išliko pastovios.² Straipsnyje keliamas *problema* – ar šios laidotuvių funkcijos išliko pastovios Jūžintų seniūnijoje nagrinėjamu laikotarpiu? XX a. pažymėtas istoriniais ir pasaulėžiūros lūžiais: nuo jo vidurio iki paskutinio dešimtmečio buvo diegiama materialistinė pasaulėžiūra, kartu ir civilinės laidotuvių apeigos. Pastaruoju metu tradicinius kaimo papročius veikia miesto kultūra, atvira šių laikų poveikiams – sekuliarizacijai, globalizacijai, postmodernizmui ir pan.

Laidotuvių laikas, Jūžintų seniūnijoje vadinamas *pagrabu*, – tai laikotarpis nuo mirties iki palaidojimo: šarvojimas, budėjimas prie mirusiojo ir laidojimas. Laidojimą sudaro išlydėjimas iš šarvojimo vietos, palydėjimas į bažnyčią, atlydėjimas į kapines, laidojimas ir gedulingi pietūs, kurie Jūžintų seniūnijoje vadinami *paskutiniais pietumis*. Sistemindama laidotuvių papročius, A. Vyšniauskaitė mirusiųjų minėjimų papročius išskyrė kaip atskirą laidotuvių papročių grupę.³ Katalikų „Liturginiame maldyne“ mirusiųjų minėjimai priskirti prie laidotuvių apeigų⁴, todėl straipsnyje aptarsime mirties minėjimų apeiginius papročius.

Apie laidojimo papročius Jūžintų apylinkėse mokslinėje literatūroje žinių nėra. Šiek tiek jų pateikia R. Račiūnaitė monografijoje „Moteris tradicinėje lietuvių kultūroje. Gyvenimo ciklo papročiai (XIX a. pabaiga–XX a. vidurys)“.⁵ Matyt, nei tarpukariu, nei vėliau laidojimo papročiai Jūžintuose nebuvo renkami. Jonas Balys JAV išleistoje knygoje „Mirtis ir laidotuvės. Lietuvių liaudies tradicijos“⁶ pateikė tik vieno papročio iš Jūžintų aprašymą:

„Nr. 1078. *Mano tėviškėje saugosi, kad statomo trobesio, ypač gyvenamo namo, sienon nepakliūtų pušies bei eglės (ypatingai spygliuočių) dvišakis bei dvistiebis rąstas bei to medžio dalis, nes tada tame name jaunieji išmiršta, nesulaukę vyresnio amžiaus. Sakoma, kad dvistiebis medis skiria gyvuosius (varo jaunesnius į kitą pasaulį).*“ (Jūžintai, LTA 2069/50)

Jūžintų apylinkėse surinkti etnografiniai duomenys atskleidžia žmonių požiūrį į mirtį. Mirtis gąsdina savo nežinomybe. „*Mirt baisu, nes nežinai, ką užsitarnavai*“ (Pačiaunės k.). Vilties teikia dorai nugyventas gyvenimas, praktikuotas susitaikymas su Dievu ir žmonėmis. Į ilgo amžiaus palinkėjimą žymus šiuose kraštuose žmogus atsakė: „*Ir aš da norėčia rūgštelių pavalyt*“ (Čivylių k.). Taigi gy-

² Чистов К. В. Семейные обряды и обрядовый фольклор. Этнография восточных славян : очерки традиционной культуры, ред. К. В. Чистов, Москва, с. 410.

³ Vyšniauskaitė A. Laidotuvių papročiai Lietuvoje XIX–XX a. pirmaisiais dešimtmečiais, *Iš lietuvių kultūros istorijos*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 133; Vyšniauskaitė A. Šeimos buitės ir papročiai, *Lietuvių etnografijos bruožai*, Vilnius, 1964, p. 513.

⁴ *Liturginis Maldynas*, Trečiasis pataisytas fotografuotinis leidimas, 1992, p. 516–528.

⁵ Račiūnaitė R. *Moteris tradicinėje lietuvių kultūroje. Gyvenimo ciklo papročiai (XIX a. pabaiga–XX a. vidurys)*, Kaunas, 2002, p. 116, 123.

⁶ Balys J. *Mirtis ir laidotuvės. Lietuvių liaudies tradicijos*, Pittsburgh, 1981.

venimo rūgštumas, žemiškoji kasdienybė, net kančios patirtis yra labiau sava, nei nepažinta anapusybė. Šie duomenys yra priešingi *drašiai* Nijolės Marcinkevičienės *išvadai*, kad „mirtis senam žmogui yra nebaisi“.⁷

Kartais įvyksta nekasdienių įvykių, kuriuos žmonės aiškina kaip mirtį pranešančius ženklus:

„Prieš mano dukros mirtį į sodą atskrido gegutė – niekad neatskrisdavo, ir dabar jau penkiolika metų praėjo, o nė karto nebuvo atskridusi. O tada atskrido ir tris kartus užkukavo, po trijų mėnesių mirė dukra.“

Gintaras Beresnevičius rašė, kad Lietuvoje dažnos sakmės, kur žmonės paverčiami (pasiverčia) paukščiais; liaudies dainose gegutė siejama su mirtimi; plačiai žinoma, kad gegutė galinti iškukuoti mirtį, nelaimę, likusius gyventi metus.⁸ Mūsų užrašytas atvejis ypatingas tuo, kad moteris pasakojo ne kažkam įvykusį atsitikimą, o savo išgyventą ir pasitvirtinusį, ir niekad daugiau jai nepasikartojusį įvykį. Mirties ženklai – *pagrabe* degusi ir užgesusi žvakė. „*Kai užgęsta, sako – šauks kitą.*“ Žvakės būdavo iš vaško, „*tokios rudos, teip nedega*“ (Jūžintai), matyt, jas ypatingai saugodavo, kad neužgestų. Mirusį išnešus iš namų, šarvojimo vietą buvo skubama išardyti. „*Sako, jei neišneši – šauks vėl*“ (Pačiaunės k.). Jei laidotuvių procesija ką sutinka, sako – vėl kas mirs (Pilkėnų k.). Matyt, dėl to tradicinis etiketas reikalavo susitikus laidotuvių eiseną pastovėti. „*Anksčiau visi taip ir darydavo, net su mašinomis važiuodami sustodavo*“ (Čivylių k.). Netinka vyti laidotuvių eisenos – tai taip pat mirtį provokuojantis veiksmas (Čivylių, Ragelių k.).

Žmogui mirštant, šlakstoma šventintu vandeniu ir uždegama žvakė; tarpukariu kai kas turėjo laimingos mirties varpelį, kuriuo skambindavo, kai atveždavo kunigą su Švenčiausiuoju Sakramentu. Dievobaimingi žmonės pasakodavo, kad *dūšios* paimti ateina velniai ir angelai. Tikėta, kad velniai bijo ugnies (žvakės), nuo jų apsaugo ir šventintas vanduo. Šias mintis dar XX a. II pusėje patvirtindavo žmonių pasakojimai apie savo išgyventus įvykius. Žmonės, budėję prie ligonio *pakamunisto* (komunistuojančio), girdėjo, kad jam mirštant lubos braškėjo. Kitas pateikėjų prisimenamas pamokančiu virtės pasakojimas: perkūnija labai pakenkė kūnui mirusio *kamunisto*, jo „*vaikai nebuvo prie Pirmos Komunijos prileisti. Nes tėvai atsako už vaikus. Pirma būdavo visokių atsitikimų.*“ Akivaizdu, kad šis įvykis pasakojamas ne tam, kad būtų pasmerktas mirusysis, o siekiant priminti tėvams – rūpestis vaikų dvasiniu ugdymu rimta ir atsakinga pareiga. Žmonės katalikai eidavo ir į *kamunistų* laidotuves, o nuėję jautė krikščionišką pareigą už juos pasimelsti. „*Tas pats, ir žegnodavomės, ir poterius už jį sukalbėdavom*“ (Pačiaunės k.).

Jūžintiškiai tiki, kad, žmogui mirus, būtina už jo sielą paskambinti varpais. Skambinimas varpais šiame krašte vadinamas *pazvanais*. *Pazvanus* skambindavo ilgai – tris kartus su pusės minutės pauzėmis ir ypatingu ritmu: „*Dangun siela, kūnas žemėn*“ – rimta, bet viltinga nuosprendį skelbdavo Jūžintų bažnyčios varpas. „*Klausai, kai zvanija, ir taip girdi*“ (Pačiaunės k.). Varpais skambindavo

⁷ Marcinkevičienė N. Žmonės – apie mirtį ir pomirtinį gyvenimą, *Liaudies kultūra*, 1997, Nr. 5, p. 19.

⁸ Beresnevičius B. *Dausos: Pomirtinio gyvenimo samprata senojoje lietuvių pasaulėžiūroje*, Klaipėda, 1990, p. 57.

zakristijonas Aloyzas. Nuo 2000-ųjų metų skambina pats klebonas. Tai rodytų, kad Jūžintų parapijoje skambinimas varpais už sielą būtina ir svarbi apeiga.

Kai miršta bites prižiūrėjęs šeimnininkas, kas nors iš *savųjų* eina *pribudinti* bičių (Pilkėnų k.). *Savieji* bitėms praneša, kad mirė jų šeimnininkas. Laibgalių kaime išlydint iš namų šeimnininką bitės skraidė aplink jo karstą, o našlė laidotuvių dalyvius ramino, kad bitėms yra pranešta, jos neišskris.

Mirusiuosius nuprausdavo ir aprengdavo *savieji*. Jeigu namiškiai jausdavo baimę, pasikviesdavo mirusįjį sutvarkyti sugebančią kaimynę ar medicinos darbuotoją iš ambulatorijos. Pateikėjos Adelės Paršiukienės jaunystės metais XX a. pirmojoje pusėje Radišių kaime mirusiuosius tvarkė ir rengė Zopija Setelevičienė. Už paslaugą jai atlygindavo maistu, pinigais ar tinkamais mirusiojo drabužiais. Šie duomenys patvirtina R. Račiūnaitės pateiktus – šiame krašte mirusiuosius prausdavo ir aprengdavo specialios moterys.⁹ Prausdavo tokiu būdu: „*Paima rūbą, nušluosto, nušluosto, skuduriukus šituos sudegina*“ (Jūžintai); „*Nušluostom burną, kojas numazgojam. Reikia vis tiek, kad ir švarus*“ (Čivylių k.). Dabartiniu metu Rokiškio laidojimo namuose mirusiuosius prausia specialus žmogus panašiu būdu, nors kartais prireikia ir daugiau pastangų bei vandens. „*Žmogų nuprausti, kad jis būtų pašarvotas švarus – sąžinės reikalas. Priklauso, kad būtų švarus*“ (Rokiškis). Pastebima, kad tiriamoje vietovėje nesistengiama suieškoti racionalaus paaiškinimo atliekamiems apeiginiams veiksams, jie yra palaikomi vadovaujantis aiškiu ir įpareigojančiu *tai yra reikalinga*, pasikliaujant tradicijos autoritetu. Šiame krašte nebuvo reikšminami ir mirusiojo sutvarkymui naudoti daiktai: prausimui naudotą vandenį „*tų išpilia laukan, kur šonan; kapeikytes (kuriomis akis užspaudė) pasideda, ir gatava*“ (Jūžintai). Pateikėjai neprisimena, kur dėdavo šukas, kuriomis mirusiojo „*plaukelius pašukavo, peiliukus (kuriais barzdą nuskuto) – gal pečiun*“ (Čivylių k.); „*gal turi*“ (Jūžintai).

Vyrų įkapės nagrinėjamu laikotarpiu – tamsus kostiumas, šviesūs marškiniai, batai, ne taip seniai imta rišti kaklaraištį. Galima rengti dėvėtu, bet *pačiu geruoju* švarių kostiumu (Rageliai). Tačiau apatiniai drabužiai visada nauji. Moterų įkapės pakito. XX a. antrojoje pusėje dar naudotas tamsias ar juodas suknius pakeitė šviesesnių spalvų, puošnios ir patogesnės apvilkti suknius. Baltas skareles pakeitė balti ilgi ažūriniai šaliai. Dabartiniu metu uždedami trumpi balti šalikėliai, spalvoti šaliai, kepuraitės. Nuo XX a. pabaigos įkapių drabužiai parduodami specializuotose laidojimo prekių parduotuvėse. Rokiškio gedulo namuose palaikomas geros bendruomenės paprotys – jaunų žmonių mirties čia nelaukiama: nėra nei *jaunatviškų įkapių*, nei baltų suknių. Beveik visos garbaus amžiaus pateikėjos sakėsi turinčios įkapių drabužius. Vienos teigė, kad jų apžiūrinėti nemėgstančios ir nežinančios jų būklės: „*gal jau pelės sugraužė.*“ Kitoms dukros draudžia išgyti įkapių drabužius, sako pačios nupirkiančios, kai bus reikalas. Rodančią savo įkapes pateikėją jauna kaimynė paerzino: „*Kad jau rodai suknią, parodyk ir pinigų.*“ Toks atsainumas, pasišaipymas – archainis apsimestinis bandymas ritualiniu juoku atsiriboti nuo neišvengiamos mirties.¹⁰ Pasenusiomis, *sanabnomis* įkapėmis mirusieji neringiami, *savieji* nuperka tokias *kaip dabar*, o senąsias įdeda į karstą. Karo ir pokario metais laidota kuo turėta, dėvėtais, tačiau

⁹ Račiūnaitė R. *Moteris tradicinėje lietuvių kultūroje. Gyvenimo ciklo papročiai (XIX a. pabaiga–XX a. vidurys)*, Kaunas, 2002, p. 122–124.

¹⁰ Merkienė I. R. *Mirties etika Lietuvos kaimo kultūroje, Lituanistika*, Vilnius, 2005, t. 63, Nr. 3, p. 24.

„pačiais geraisiais rūbeliais, bažnytiniais“ (Rageliai), nes „sunkiai gyveno žmonės“. Taigi įkapių tradiciją veikia socialinės ekonominės sąlygos, žmonių gerovės kilimas ir su tuo susijusi įkapėms taip pat būdinga mada.

Pastebėta, kad tiriamoje vietovėje nebuvo papročio dėti į karstą kokių nors ypatingų daiktų. Mirusiojo rankas sudėdavo taip, kad žmogus galėtų persižegnoti: dešinė ranka uždėta ant kairės. Į rankas įdėdavo, ir iki šiol įdeda, *rožinį*, moterims – Švč. Marijos paveiksluką, vyrams – Švč. Jėzaus Širdies. Škaplierių, jei jį kas turi, uždėda ant kaklo. „*Nosinytį įdeda delnan*“ (Jūžintai). „*Nosinė turi būti – nuo senų laikų taip, kaip gyvas turi turėt nosinę, kur nors eidamas, taip ir miręs*“ (Rokiškis). Po pagalve padėdavo Žolinėje ar Devintinių oktavos pabaigoje pašventintų žolynų, jų moterys „*turi pasidėję, jei priseis*“.

Mirusias merginas rengia baltai – „*balta spalva – nekaltybės, koks gyvenimas, toks ir išėjimas*“ (Jūžintai). Siuvėja Janina, netekėjusi vidutinio amžiaus mergina, buvo palaidota ilga balta suknia, vienplaukė, ant galvos buvo uždėtas vainikėlis – „*ji buvo tokia rimta mergaitė*“ (Rageliai). Taigi netekėjusi skaisti mergina rengiama tokiomis įkapėmis, kurios išreiškia ir atspindi jos nekaltumą. Panašiai ir nuotakos baltos spalvos drabužis simbolizuoja skaistumą. Dėl to etnologijos moksle pagrįstai teigiama, kad netekėjusi mergina rengiama panašiai kaip nuotaka vestuvėms.¹¹ Principą – koks gyvenimas, toks išėjimas, pateikėjo nuomone, geriausiai atspindi kunigo įkapės – kunigai šarvojami taip, lyg eitų aukoti gedulinių Mišių. Vienungis zakristijonas Aloyzas norėjo, kad būtų pašarvotas juodu kostiumu ir balta kamža; taip ir buvo padaryta. Tretininkių apranga būdavo kukli. Ant kaklo uždėdavo jų turėtus „*rūbinius škaplierius, būdavo nedažytas karstas ir po vieną mažą žvakutę ant altoriaus degė – toks nusižeminimas*“ (Jūžintai). Tretininkės – pamaldžios šventojo Pranciškaus pasekėjos praktikavo nusižeminimą, susitapatinimą su pačiais mažaisiais, dėl to jų laidotuvių pateikėjo paminėtu būdu priminė savižudžių laidotuves – aukojant Mišias už savižudžių gimines ant altoriaus degdavo tik po vieną žvakutę. Mišios už savižudį nebuvo aukojamos, jų nenešdavo į bažnyčią, senosiose kapinėse buvo atskiras plotelis savižudžiams ir nekrikštytiems vaikams. Kunigas tremtinys Antanas Mitrikas, 1972–1986 metais klebonavęs Jūžintuose, ragino žmones laidotuviuose išlaikyti blaivybę, buvo sugalvojęs ir bausmę: „*Jei duosit per laidotuves degtinės, per metines degs tik viena žvakė.*“ Taigi metinės primins už savižudžio gimines aukojamas Mišias. Žmonės suprasedavo, kad Mišios bus *ne tokios*, vienus tai drausmino, kitus pykdė.

Maždaug iki XX a. septintojo dešimtmečio karstas buvo padaromas kaime: „*Suveina bent keli ir padaro, susiskolina lentų, paskui atiduoda*“ (Jūžintai). Karstą dažydavo juoda arba tamsiai ruda spalva. Kryželį ant karsto dangčio išdažydavo arba iškirpdavo iš popieriaus, iš popieriaus iškirpdavo raides IHS su kryželiu ant H raidės ir priklijuodavo karsto gale ties galva, augalinių motyvų karpiniais papuošdavo karsto šonus. Prieš išlydėjimą ant karsto dangčio vidinės pusės degančios žvakės liepsna išdegindavo kryžiaus ženklą. Kai kas iš meistrų kryžiaus ženklą padarydavo iš pagaliukų. Nuo XX a. 9-ojo dešimtmečio ant karsto dangčio tvirtinamas Nukryžiuotojo atvaizdas. Tokia mada trikdė giliai tikinčius žmo-

¹¹Vyšniauskaitė A., Kalnius P., Paukštytė R. Laidotuvės, *Lietuvių šeima ir papročiai*, Vilnius, 1995, p. 447.

nes: „Kokia čia mada išėjo, kad Kančią ant grabo uždėt ir tadu virš Kančios pila žemes ir visa?“ (Rageliai). Šitoki neapsižiūrėjimą gal galima būtų paaiškinti tuo, kad sovietmečiu stokojantys religinių žinių žmonės sutapatino kryžiaus ženklą ir Nukryžiuotojo atvaizdą – žiūrima į Nukryžiuotojo paveikslą, tačiau sakoma – kryžius. Lietuvių liaudies papročiuose kryžiaus ženklas – žegnojimas ir peržegnojimas, simbolinis kryžiaus sudėjimas ar įbrėžimas ant žemės ar daiktų naudotas kaip saugos priemonė.¹²

A. Vyšniauskaitė straipsniuose aprašė vieną šarvojimo būdų, kai mirusysis guldomas „garbingiausioje trobos vietoje, seklyčios viduryje“.¹³ Etnologės aprašytu būdu yra šarvojama dabartinėse šarvojimo salėse. Šarvoti „erdvesnio kambario gilumoje“ katalikams patariama „Liturginiame maldyne“.¹⁴

Jūžintų valsčiuje buvo paprotys seklyčioje, gerajame didžiajame kambaryje, pastatyti stalus, prie kurių, apdengtų baltomis staltiesėmis, *pagrabo* vakarais susėsdavo giedoti giesmininkai – *kantoriai*. Mirusieji buvo šarvojami „*kambary, kur gyveno*“ (Pilkėnų k.); „*kambariuke savo*“ (Pačiaunės k.); „*pataiso kokį kambariukų žmogui y paguldo; verandoje*“ (Rageliai); „*kur vietos buvo, jei mažai, tai net ir priengy*“ (Čivylių k.); „*nuošaliai*“ (Jūžintai); „*aišku jau kitam, vienam pašarvoja, kitam gieda*“ (Laibgalių k.). Toks šarvojimo būdas Jūžintų krašte išsilaikė iki pat XX a. pabaigos.

Šarvojimo vieta pagal galimybes būdavo puošiama – langai uždengiami tamsesnėmis užuolaidomis ar *marškomis*. *Nabašnyko* galvūgalyje ant sienos pakabindavo vieną ar dvi vienodas austines tamsias *marškas*, pastatydavo kryžių (Laibgalių k.) arba pakabindavo šventą paveikslą su Marijos ar Jėzaus atvaizdu. Pas Danutę ir Bronių Butkus dar yra laidotuvėms naudotas Nukryžiuotojo paveikslas su užrašu: „*Per Kryžių ir Kančią Tavo gelbėk mus, Viešpatie.*“ Jūžintuose kai kas turėjo Šventosios Šeimos paveikslą su užrašyta malda: „*Jėzau, Marija, Juozapai šventas, neapleiskite manęs valandoje mano mirimo!*“ Vėliau Jūžintų bažnyčios zakristijonas Aloyzas Gačionis „*kryžių padirbo, aplink lemputės šviečia*“. Pakylą šarvojimui įrengdavo padėdami lentas ant lovos galų arba ant tam skirtų *grobu*, juos apdengdavo balta *marška*, pastatydavo žvakių. Žvakėms įstatyti buvo naudojami *žvakinykai* arba smėlio pripiltos stiklinės. „*Pirma stato dvi žvakes, o kai žmonės gieda – uždega žvakių daugiau*“ (Čivylių k.). Tai rodo, kad giedojimas laidotuvėse – svarbi apeiga.

Jūžintų krašte į laidotuves kviečiama. Kviesdavo pats *savininkas*, *savi* pereinavo per kaimą ir paprašydavo žodžiais: „*Prašom ateit pagraban.*“ Kviesdami kaimyną, su kuriuo mirusysis nepalaikė gerų santykių, sako: „*Gal jūs ir piktuoju (susipykę) buvot, bet prašom ateit į laidotuves.*“ Pakvietimas į laidotuves – tai proga susitaikyti. Kviesdami pranešdavo, kiek vakarų bus budima. *Pagrabe* dar kartą visų prašydavo *palydėti*.

Svarbiausias *pagrabo* laikas – vakaras. Vakare ateina *kantoriai* melstis už mirusįjį. Giedojimo laikas pradedamas prie karsto, visi persižegnoja ir gieda „*Viešpaties Angelą*“, „*Amžinąjį atilsį*“, sukalba poterį, po to atsisdą prie stalo giedoti giesmių. Jūžintuose giesmės pabaigoje sukalbamas poteris. Iki XX a. vidurio giedota iš senųjų giesmyių – „*Kantyčkę*“. Sovietmečiu, kai buvo apribota katalikų maldynų leidyba, giesmes persirašydavo ranka iš „*Liturginio*

¹²Vyšniauskaitė A. Kryžiaus ženklas lietuvių liaudies papročiuose, *Liaudies kultūra*, 1997, Nr. 5, p. 6.

¹³Vyšniauskaitė A. Šeimos buitis ir papročiai, *Lietuvių etnografijos bruožai*, Vilnius, 1964, p. 516; Vyšniauskaitė A. Laidotuvių papročiai Lietuvoje XIX–XX a. pirmaisiais dešimtmečiais, *Iš lietuvių kultūros istorijos*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 139.

¹⁴*Liturginis Maldynas*, Trečiasis pataisytas fotografuotinis leidimas, 1992, p. 460.

maldyno“. Šis maldynas nedideliu tiražu buvo išleistas 1968 ir 1984 m. Taip paplito rankraštiniai giesmynai, papildomi iš kitų giesmininkų gaunamomis, daugiausia *graudinančiomis*, giesmėmis. Antrąjį vakarą giedamos giesmės Marijai, ypač svarbia laikoma giesmė „Rožė Marija“. Šios giesmės yra trys dalys, manoma, kad jos giedojimas buvo lygus rožiniui. Giedojimas užbaigiamas giesme „Rūsčią dieną“, kuri giedama meldžiantis už mirusįjį ir jo mirusius gimines. Pagiedojus vieną giesmės posmelį, paskelbiamas kiekvieno iš jų vardas iš *savininkų* pateikto sąrašo ir sukalbami poteriai: „Tėve mūsų“, „Sveika Marija“, „Amžinąjį atilsį“. Giedant „Rūsčią dieną“, visi susėda už stalo, niekas nevaikšto. Aloyzas Gačionis jūžintiškius buvo išmokęs giedoti „Kalvarijos kalnus“, „Švč. Jėzaus Vardo rožinį“. *Rožinis* Jūžintuose kai kada dar giedamas iki šiol. Laidojimo dieną prieš išlydint daugiausia giedamos *graudinančios* giesmės. Lydint per kapines, giedama 129-oji psalmė, tikinčiųjų vadinama „Iš gilybės“. Ji laikoma labai svarbia giesme. Užkasant karštą, giedamas „Viešpaties Angelas“ ir giesmė „Jėzau mielas, pagailėki“.

Didesniuose kaimuose giedojimo tradicijoje yra tam tikrų lokolinių skirtumų. Rageliuose *pagrabe* giedama iš kunigo kompozitoriaus Gedimino Šukio savilaidos būdu išleisto „Šermeninio giesmyno“ (*Surinko ir paruošė Akmenėlis*. 1983). Laidotuvėse giedamos giesmės ir psalmės, jos užbaigiamos giedant „Amžinąjį atilsį“. Laibgalių kaime giedamos šermeninės giesmės iš „Liturginio maldyno“, išleisto 1984 m., taip pat rankraščiu išplitusios giesmės. Pateikėjos nuomone, šios giesmės „irgi yra šventos, sako, kad jas kunigai sukuria“. Anksčiau Dusetų klebonas kunigas G. Šukys kūrė giesmes, pasirašydamas Akmenėlio slapyvardžiu. Lydint į kapines, giedama giesmė „Štai baigiau kelionę“. Tai Lietuvoje plačiai paplitusi laidotuvių giesmė, šio straipsnio autorės užfiksuota Telšiuose, Laukuvoje, Panevėžyje ir Druskininkuose bei Debeikių parapijoje. Ji giedama pirmuoju asmeniu: mirusysis giesmės žodžiais išsako troškimą susitikti su Dievu, atsiprašo savo artimųjų, prašo jų maldų, žada už juos melstis, linki, kad jie būtų geri – tai susitikimo danguje sąlyga. Mūsų surinkti duomenys atitinka Alfonso Motuzo išvadą – regionuose, kurie ribojasi su protestantų religija, giedamos psalmės ir šermenų giesmės.¹⁵ Tačiau XXI a. pradžioje psalmių – Senojo Testamento poetinio Dievo Žodžio – giedojimą pakeitė *graudinančios* giesmės.

Jūžintų valsčiuje giedodavo susėdę už baltomis staltiesėmis užtiestų stalų. Ant stalo padėdavo kryžiuką, žvakes, medaus. Dabartiniu metu padedama saldinių, sausainių, mineralinio vandens ar vaisvandenių. Vakarienę valgydavo prie tų pačių stalų, bet staltieses pakeisdavo. Iki XX a. pabaigos laidotuvėms būtinai pjaudavo ką nors iš gyvulių, maistą paruošdavo samdytos šeimininkės. *Savieji* niekada „nesikišdavo prie maisto“ (Rageliai). Pagrindinės šeimininkės buvo Minkūnų Popienė ir Jūžintų Mekuškienė, joms padėdavo 3–4 šeimininkės. Laidotuvių valgiai iki XX a. antrosios pusės buvo kopūstų sriuba, toje sriuboje išvirtai kauliukai, šeimininkių padaryti makaronai – *prėskinys* (Čivylių k.). Išvirdavo mėsos, padarydavo šaltienos, iškepėdavo pyrago, duodavo raugintų kopūstų, sviesto, varškės, arbatos, padarydavo iš uogų gaivos. Sriuba buvo valgoma „paskutiniuos pietuos“. Stokojantys geresnio maisto virdavo bulvių, košę, duodavo varškės (Radišių k.). Eidami į laidotuves, nešdavosi maisto, kurį valgydavo vakarienės metu.

Vakarienę valgydavo visi buvę laidotuvėse. Sovietmečiu pradėta valgyti ir

¹⁵Motuzas A. *Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje*, Kaunas, 2004, p. 149.

dienos metu; buvo vaišinami į laidotuves atvykę bendradarbiai ir kiti giminės, imta vartoti alkoholinius gėrimus, ruoštas įvairesnis maistas – kotletai, dešrelės, silkė, daržovės, žuvis, pyragai, žagarėliai. Dabartiniu metu šarvojant ne namuose vaišinama kava, arbata, sumuštiniais.

Nuo XX–XXI a. sandūros šarvojimas namuose pamažu nyksta, tapo įprasta mirusiuosius šarvoti Rokiškio miesto gedulo namuose „Pas Angele“, kai ką pašarvoja Jūžintų bendruomenės namuose. Pasikeitus šarvojimo vietai, įvyko kai kurių pokyčių ir laidojimo papročiuose. Šarvojimo salėse giesmininkų stalo vieta – mirusiojo kojūgalyje netoli durų. Prie stalo sėdasi tik *kantoriai*. Vis dažniau laidotuvėse gieda samdyti giesmininkai iš Rokiškio, kuriems mokama jų pasakoma suma. Kaimynai, ypač pagyvenę, į *pagrabą* nuvyksta dieną, pasimeldžia prie mirusiojo, garsiai sukalba *rožinį* (Rageliai). Šarvojant salėse, silpsta vietinės bendruomenės vaidmuo laidotuvėse, o žmogaus laidojimas tampa vien šeimos rūpesčiu. Kol buvo šarvojama namuose, kaimynai kuo galėdami prisidėdavo, kurdami iškilmingesnę laidotuvių aplinką – kas skolindavo užuolaidas, užtiesalus, staltieses, indus, stalo įrankius, leisdavo naudotis savo virtuve, padėdavo ruošiant valgius, visi sėdavo su *kantoriais* prie stalo giedoti ir melstis už mirusįjį. Mirusiojo religiniai įsitikinimai buvo esminė priežastis atlikti visas būtinas religines laidotuvių apeigas. Spiriamas giminių reikalavimo, ne vienas sovietinių įstaigų tarnautojas savo mirusius tėvus lydėjo į bažnyčią. „*Gal tie vaikai į bažnyčią ir neidavo, pavaiškščiavo po liepokais*“, kol vykdavo Mišios (Jūžintai).

Jūžintuose iki šiol visi mirę katalikai nešami į bažnyčią. Kunigas su vargonininku prieš Mišias gieda *egzekvijas*, o po Mišių „*Libera*“. Manome, kad nepakitusios bažnytinės apeigos išlaiko ir daugelį kitų laidotuvių papročių.

Paskutiniai pietūs – tai po laidojimo keliamos vaišės su maldomis už mirusįjį. Prieš 15–10 metų, kai dar nebuvo priimtas paprotys gedulingus pietus valgyti viešo maitinimo įstaigose, jie valgyti namuose. Išvykus laidotuvių procesijai, likusieji namie skubiai išardydavo šarvojimo įrangą, sustatydavo ir apdengdavo stalus gedulingiems pietums, stalo centre pastatydavo kryželį, jo šonuose uždegdavo žvakes. Sugrįžusieji iš kapinių plaudavosi rankas. Giesmininkai pagiedodavo keletą giesmių, sukalbėdavo poterius už mirusįjį ir jo gimines. Jūžintuose buvo būtina giesmė „*Angele man skirtas*“, o po maldų pasakoma: „*Mirusiesiems amžinąjį atilsį, gyviesiems garbė Jėzui Kristui*.“ Visi atsakydavo: „*Per amžius. Amen*.“ Pietūs būdavo pabaigiami be jokių apeigų. Rageliuose po maldų visi pabučiuodavo kryželį. Laibgalių kaime giedodavo giesmę „*Jėzus, alpdamas darželyje*“. Pastaruoju metu dauguma laidotuvių dalyvių atvyksta iš toliau, jie skuba namo, dėl to giedama trumpai, tik tai, kas būtina – „*Viešpaties angelas*“ ir sukalbami poteriai. Vietinės etikos reikalavimas – vakarienei likti, į *paskutinius pietus* eiti dera tik pakviestiems į laidotuves. Sakoma: „*Nekviestam vietos nēr*“ (Pačiaunės k.).

Gedulo drabužius po laidotuvių dėvi vyresnės moterys, kai kas iš vyrų nešioja ant švarko atlapo užsisiūtą juodą juostelę.

„*Pasižymi, kad išsiskirt iš kitų. Kiti mato, kad atjaučia savo. Jam netinka dainuoti, niekas neužsipuls, neklausinės, kodėl santūros, mato, kad gedi*“ (Jūžintai).

Nors pateikėjai teigia, kad gedulo trukmė ir jo laikymasis yra kiekvieno sąžinės reikalas, vis dėlto tam tikra bendruomenės kontrolė dar išlieka: „*Moterys stebi, mato, kas nenešioja gedulo*“ (Jūžintai). Pastebima, kad jaunimas gedulo drabužių nedėvi, kas lyg ir pranašauja papročio išnykimą. „*Jaunimas kitų pažiūrų, gal tas gedulas ir išnyks*“ (Jūžintai). Paprotys pradeda nykti, kai pamirštama jo prasmė. Religinį gedulo reikšmės aiškinimą pateikė Ragelių vargonininkas Petras Račinskas. Kai jis „*augo kataliku*“, buvo mokomas, kad, sutikęs gedulą dėvintį žmogų, mintyse sukalbėtų maldą „*Amžinąjį atilsį*“. Taigi gedulą dėvintis žmogus yra ženklas, kviečiantis visus tikinčiuosius melstis už mirusįjį, užtikrinant jam pagalbą anapus.

Kapą artimieji sutvarko po mėnesio. Jūžintuose užrašytas pasakojimas, kai mirusysis sapne priekaištavo per anksti sutvarkiusiems kapą ir tuo sudrumstusiams jo ramybę. Mišios bažnyčioje aukojamos minint trisdešimt dienų po mirties. Šiame krašte, kaip ir daugelyje Aukštaitijos vietovių, šis minėjimas vadinamas *keturnedėliu*. Šio minėjimo tradicija Jūžintų krašte nėra sena: „*Tą keturnedėlį išgirdau, sugrįžusi iš Rusijos*“ (Pilkėnų k.); „*jos gal ir anksčiau būdavo, jei turėdavo kuo atsilyginti*“ (Jūžintai). Keturnedėlio Mišiose dalyvauja *savieji*, kartais prašomi giesmininkai, kad pagiedotų Mišių metu. Kai kada *keturnedėlio* pietūs užsakomi mokyklos ar *Centro* valgykloje. Dabartiniais krizės metais užsakomųjų pietų mažėja, „*pervalgo pas savuosius*“. Panašiai ir metinių kėlimas susijęs su socialinėmis ekonominėmis sąlygomis, bet yra dažnas reiškinys. Metinės paprastai vyksta šeštadienį, Mišios aukojamos specialiai paskirtu laiku, kunigas su vargonininku prieš Mišias pagieda *egzekviją* ir „*Libera*“, po Mišių giedama psalmė „*Iš gilybės*“. Pastebimi tam tikri *paskutinių pietų* ir metinių stalo skirtumai: metinėms stalas papuošiamas, padedamas supjaustytas šakotis, kai kada būna ir tortas. Prieš pietus meldžiamasi, maldas veda giesmininkai. Aloyzas Gačionis metinėse pagiedodavo 3–4 giesmes, po to pasakydavo: „*Užteks liūdnu dalykų*“ ir padainuodavo 3 rimtas liaudiškas dainas.

Tikintys žmonės Mišias už mirusįjį iki metinių užsako kas mėnesį arba bent po pusmečio, gal „*dar kada*“. Po metinių dažnai užsakinėjamos Mišios „*kaip ir nenormalu*“. Pasiteisinimai, kad mirusysis sapnuojasi, nerimsta, žmones glumina, nes daugelis iš savo patirties žino du dalykus: mirusysis sapnuose nekalba apie savo pomirtinę būklę, antra, mirusieji savo artimųjų negąsdina, atvirksčiai – rūpinasi savo artimaisiais ir stengiasi jiems padėti.

„*Mano vyro sesuo kartą atėjo, sako, jis jai prisisapnavo ir barėsi: Ko tu nenuveini Pranei padėt? Viena vargsta su vaikais, aš tai tau padėdavau. Ji tada atėjusi pasakojo ir padėjo man šieną suvežt*“ (Pilkėnų k.).

Taigi daugelis senųjų gyventojų išsaugo tikėjimą, kad mirusieji papildo gyvaisiais besirūpinančių protėvių gretas.

Išvados

Išanalizavę XX a. vidurio–XXI a. pradžios katalikų laidojimo papročius Jūžintų krašte galime teigti, kad kai kuriuose jų pastebima senojo nekrokulto tradicijų tąsa: mirusieji laidojami puošniais drabužiais, atitinkančiais mirusiojo statusą; į mirusiojo rankas įdedami kai kurie galbūt reikalingi daiktai anapus; po

laidojimo keliamos vaišės su maldomis už mirusį; žinomi ir stebimi ženklai, kurie praneša artėjančią mirtį; vengiama mirtį provokuojančių veiksmy; tikima, kad mirę artimieji rūpinasi savaisiais.

Nors XXI a. pradžioje vis dažniau mirusieji šarvojami Rokiškyje, bendruomenės dalyvavimą palydint mirusį palaiko nepakitę laidojimo apeigos Jūžintuose ir Rageliuose: mirusieji yra nešami į bažnyčią, kur aukojamos Mišios, giedamos *egzekvijos*, skambinama varpais.

Laidojimo apeigų Jūžintų krašte ypatumai: 129 psalmės kaip maldos už mirusį iškėlimas; išsaugotas unikalus apeiginis giesmės *Rūsčių dieną* giedojimas; Rageliuose užfiksuotas Lietuvoje mažai žinomas religinis gedulo prasmės aiškinimas.

Tradicijos pokyčiai nagrinėjami laikotarpiu Jūžintų valsčiuje lėmė gyvenimo reikmės, istorinės bei socialinės ekonominės sąlygos. Jūžintuose laikotarpio dvasią atitinkančius apeiginių papročių pokyčius XX a. antrojoje pusėje puoselėjo ilgametis Jūžintų bažnyčios zakristijonas Aloyzas Gačionis (1923–2000).

Tyrimas parodė, kad pagrindinių K. V. Čistovo išskirtų laidojimo apeigų funkcijų – mirusiajam palengvinti perėjimą į kitą pasaulį ir save apsaugoti nuo galimų neigiamų sąlyčių su mirtimi pasekmių – Jūžintų krašte yra paisoma. Tačiau XX–XXI a. sandūroje įvyko reikšmingų pokyčių: laidotuvių erdvė iš mirusiojo gyvenamosios vietos persikėlė į bendrai visų gyventojų naudojamas patalpas – šarvojimo sales Rokiškio mieste, maitinimo įstaigas, kur yra valgomi gedulingi pietūs; pamažu išgali miesto kultūra, kur laidotuvių paslaugų teikimas yra tapęs verslu; silpsta vietinės bendruomenės vaidmuo laidotuvėse, o žmogaus laidojimas tampa vien šeimos rūpesčiu; pradėjus kviesti į laidotuves samdytus giesmininkus iš miesto silpsta lokalūs giedojimo laidotuvėse papročiai.

Manome, kad vietinių papročių išsaugojimą lemtų nekomercinės šarvojimo salės įrengimas Jūžintuose.

Literatūra

Balys J. *Mirtis ir laidotuvės, Lietuvių liaudies tradicijos*. Pittsburgh, 1981.

Beresnevičius G. *Dausos: Pomirtinio gyvenimo samprata senojoje lietuvių pasaulyje*, Klaipėda, 1990.

Чистов К. В. Семейные обряды и обрядовый фольклор. *Этнография восточных славян: очерки традиционной культуры*, ред. К. В. Чистов, Москва, с. 396–416.

Liturginis Maldynas, Trečiasis pataisytas fotografuotinis leidimas, 1992.

Marcinkevičienė N. Žmonės – apie mirtį ir pomirtinį gyvenimą, *Liaudies kultūra*, 1997, Nr. 5, p. 19–27.

Aloyzo Gačionio (1923–2000) ir jo tėvų kapas Jūžintų kapinėse. Eglės Burbaitės nuotr.

- Merkienė I. R. Mirties etika Lietuvos kaimo kultūroje, *Lituanistika*, Vilnius, 2005, t. 63, Nr. 3, p. 15–37.
- Motuzas A. *Katalikų liaudies pamaldumo praktikos Lietuvoje*, Kaunas, 2004.
- Račiūnaitė R. *Moteris tradicinėje lietuvių kultūroje. Gyvenimo ciklo papročiai (XIX a. pabaiga–XX a. vidurys)*, Kaunas, 2002.
- Etnografinės ekspedicijos „Katalikiškų laidotuvių apeigos ir papročiai Lietuvoje: XX–XXI a. sandūra“ medžiaga, 1 tomas, p. 142–178. Užrašyta 2010 m. sausio–rugpjūčio mėn. Užrašė Rimutė Garnevičiūtė. *VDU ER Nr. 2074*.
- Vyšniauskaitė A. Laidotuvių papročiai Lietuvoje XIX–XX a. pirmaisiais dešimtmečiais, *Iš lietuvių kultūros istorijos*, Vilnius, 1961, t. 3, p. 132–167.
- Vyšniauskaitė A. Šeimos buitis ir papročiai, *Lietuvių etnografijos bruožai*, Vilnius, 1964, p. 513–526.
- Vyšniauskaitė A., Kalnys P., Paukštytė R. Laidotuvės, *Lietuvių šeima ir papročiai*, Vilnius, 1995, p. 442–466.
- Vyšniauskaitė A. Kryžiaus ženklas lietuvių liaudies papročiuose, *Liaudies kultūra*, 1997, Nr. 5, p. 6–9.

Pateikėjai

- Danutė Butkienė (Raščičūtė), gim. 1932 m. Svėdasuose, grįžusi iš Sibiro tremties, nuo 1956 m. gyvena Pačiaunės kaime.
- Bronius Butkus, gim. 1927 m. Svėdasuose, grįžęs iš Sibiro tremties, nuo 1956 m. gyvena Pačiaunės kaime.
- Gražina Kavaliauskienė (Kuolaitė), gim. 1932 m. Kriukuose, Jonišio r., nuo 1943 m. gyvena Jūžintuose.
- Jonas Kemundris, gim. 1936 m. Svėdasuose, nuo 1963 m. gyvena Jūžintuose, vargonininkas.
- Pranė Latvėnienė, gim. 1923 m. Šarkių kaime, grįžusi iš Sibiro tremties, nuo 1959 m. gyvena Pilkėnų kaime.
- Adelė Paršiukienė (Taurelytė), gim. 1925 m. Radišių kaime, buvo nutekėjusi į Kulių kaimą, nuo 1995 m. gyvena Jūžintuose.
- Jūratė Puslienė, gim. Užpaliuose, gyvena Jūžintuose.
- Petras Račinskas, gim. 1936 m. Salake, nuo 1958 m. gyvena Rageliuose, vargonininkas.
- Vanda Račinskienė (Žalytė), gim. 1940 m. Rageliuose, gyvena Rageliuose.
- Gintė Streikuvienė (Pautinytė), gim. 1937 m. Rudelių kaime, gyvena Laibgalių kaime.
- Violeta Sakalienė, gim. 1961 m., gyvena Rokiškyje.
- Eugenija Trimbelenė (Trimbelytė), gim. 1930 m. Ažubalių kaime, nuo 1990 m. gyvena Čivylių kaime.
- Antanas Žemaitis, gim. 1923 m. Jūžintuose, gyvena Jūžintuose.

Straipsnis numatomas spausdinti „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Jūžintai. Rageliai“ (vyr. redaktorius ir sudarytojas *Venantas Mačiekus*).

Straipsnio kalbos redaktorius *Albinas Masaitis*, korektorė *Rasa Kašėtienė*, anglų k. redaktorius, vertėjas *Aloyzas Pranas Knabikas*.

Straipsnis recenzuotas ne mažiau kaip 2 mokslininkų ekspertų.

Straipsnio priedai skelbiami atskirai tam skirtuose šio leidinio skyriuose:

1. Straipsnio santraukos lietuvių ir anglų kalbomis (sk. Straipsnių santraukos, Summaries).
2. Žinios apie autorių (sk. Apie autorius).

Nurodymai dėl straipsnių naudojimo (citavimo): Skelbiant ar bet koku būdu panaudojant bet kurį elektroninio serialinio leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ svetainės www.llt.lt straipsnį ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti leidinio „Lietuvos lokaliniai tyrimai“ visą nesutrumpintą pavadinimą, jo tarptautinio standartinio serialinio leidinio numerį ISSN 2029-0799, interneto svetainės www.llt.lt pavadinimą, tomo (darbo) sutartinį kodinį pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio pirmojo paskelbimo serijos monografijoje ir jo paskelbimo svetainėje www.llt.lt datas (jei šios datos sutampa, skelbiama viena – paskelbimo svetainėje www.llt.lt data).